

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

**LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG)** 14

**LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK** 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen
en verenigingen 54

Oorlogssporen

Lesprogramma voor groep 6-8 over Katwijk en de Tweede Wereldoorlog

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Wat gaat het over?

Oorlogssporen gaat over een aantal belangrijke lokale gebeurtenissen in de gemeente Katwijk tijdens de Tweede Wereldoorlog, waarvan nog steeds de sporen te vinden zijn. Via de persoonlijke spannende verhalen van drie kinderen uit die tijd ontdekken leerlingen meer over een centrale gebeurtenis in een van de drie kernen binnen de gemeente, Rijnsburg, Valkenburg en Katwijk. Ze verwerken hun bevindingen in een creatieve opdracht, waarbij samenwerken, kritisch kijken en empathie van belang zijn. Ook worden zij gestimuleerd na te denken over hun eigen gevoelens en ideeën: hoe zou ik reageren, wat heeft deze gebeurtenis betekend voor de wereld waarin ik nu leef, herken ik elementen die nu nog steeds spelen?

[Meer informatie over de inhoud](#) en [locaties](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Waar sluit het bij aan?

Het lesprogramma sluit aan bij diverse aspecten binnen het onderwijscurriculum:

[Methodes](#)

[Canonvensters en tijdvakken](#)

[Kerndoelen](#)

Wat doen jullie?

Het lesprogramma kan zo beknopt of uitgebreid zijn als je zelf kiest. Je kunt alleen de basisroute volgen (groene onderdelen), de verdieping opzoeken (optioneel, roze onderdelen) of extra lessen inzetten (optioneel, blauwe onderdelen). De startles is ook optioneel en is grijs.

Startles: Het grote verhaal

Optioneel: in deze les worden de grote lijnen van de Tweede Wereldoorlog (aanleiding, verloop, rol Nederland, etc.) kort uiteengezet. De leerlingen bekijken eerst gezamenlijk een filmpje. Daarna bespreken ze dit filmpje met elkaar.

[Meer informatie](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Les 1 op school, keuze uit of combinatie van: Op school, door leerkracht (ca. 60-90 mins)

Valkenburg: Het begin van de oorlog; De vlucht van Mees

Aan de hand van het verhaal van Mees ontdekken de leerlingen de belangrijke rol die Valkenburg in de eerste dagen van de oorlog speelde, wat er gebeurde en wat daar nu nog van terug te vinden is. [Lees het verhaal van Mees](#) voor en bespreek dit kort na. Vervolgens onderzoeken de leerlingen aan de hand van de plattegrond van Valkenburg de vluchtroute van Mees en zijn moeder.

[Meer informatie](#)

Rijnsburg: Verzet; De vader van Freek

Aan de hand van het verhaal van Freek worden leerlingen getuige van een oorlogsgebeurtenis in Rijnsburg. Het verhaal geeft een beeld van wat het verzet deed en betekende. [Lees het verhaal van Freek](#) voor en bespreek dit kort na. Vervolgens proberen de leerlingen zich een beeld te vormen van de verschillende personen en rollen en daarmee van beweegredenen alle betrokkenen hadden.

[Meer informatie](#)

Katwijk: Hier aan de kust; Het huis van Elly

Aan de hand van het verhaal van Elly maken leerlingen kennis met de aanleg van de Atlantikwall en de impact die dat op het dorp en zijn bewoners had. [Lees het verhaal van Elly](#) voor en bespreek dit kort na. Vervolgens proberen de leerlingen door onderzoek zich een beeld te vormen van het oude Katwijk, de plekken van de bunkers.

[Meer informatie](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

Les 2: Bezoek erfgoedlocaties

Bezoek eventueel enkele locaties aan de hand van de fotospeurtocht, in een van de kernen van de gemeente. Beelden van vroeger worden vergeleken met plekken van nu.

Voor elke kern is er een aparte fotospeurtocht beschikbaar:

- [Valkenburg](#)
- [Rijnsburg](#)
- [Katwijk](#)

Les 3: Op school, verwerking

Op school, door leerkracht (ca. 60 mins)

Valkenburg: Het begin van de oorlog; De vlucht van Mees

De leerlingen verwerken hun bevindingen in een creatieve opdracht. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit drie mogelijkheden:

1. Ontwerpen van een gevoelsplattegrond.
2. Maken van een vlog.
3. Bedenken en ontwerpen van een herinneringsmonument.

[Meer informatie](#)

Rijnsburg: Verzet; De vader van Freek

De leerlingen verwerken de onderzoeksresultaten in een praktische verwerking. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit twee mogelijkheden:

1. Uitvoeren van een rollenspel.
2. Ontwerpen van een affiche.

[Meer informatie](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Katwijk: Hier aan de kust; Het huis van Elly

De leerlingen verwerken de onderzoeksresultaten in een praktische verwerking. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit twee mogelijkheden:

1. Bouwen van een maquette.
2. Maken van een rap of gedicht.

[Meer informatie](#)

Extra: Gastlessen; bezoek in de klas

Een ooggetuige verzorgt een gastles over een bepaald thema gerelateerd aan een van de dorpskernen of lessen.

[Meer informatie](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

**LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG)** 14

**LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK** 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

- ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT** 47
- Valkenburg 50
 - Rijnsburg 51
 - Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen
en verenigingen 54

Meer informatie?

[Achtergrondinformatie, kijk- en leestips](#)

[Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen](#)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Oorlogssporen

Oorlogssporen gaat over een aantal belangrijke lokale gebeurtenissen in de gemeente Katwijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het project maakt de leerlingen zich ervan bewust dat ook in hun directe omgeving de sporen van deze verschrikkelijke oorlog nog steeds tastbaar en zichtbaar zijn, en dat deze oorlog dus helemaal niet ‘ver-van-mijn-bed’ is. De in totaal drie lessen (los van elkaar uit te voeren, met eventueel mogelijkheid tot verdieping in een vierde en vijfde activiteit zoomen ieder in op een centrale gebeurtenis in een van de drie kernen binnen de gemeente, namelijk Rijnsburg, Valkenburg en Katwijk. De leerlingen ontdekken via spannende verhalen en eigen onderzoek meer over deze gebeurtenissen. Ze verwerken hun bevindingen in een creatieve opdracht, waarbij samenwerken, kritisch kijken en empathie van belang zijn. Ook worden zij gestimuleerd na te denken over hun eigen gevoelens en ideeën hierbij: hoe zou ik reageren, wat heeft deze gebeurtenis betekend voor de wereld waarin ik nu leef, herken ik elementen die nu nog steeds spelen?

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES **12**

**LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG)** **14**

**LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK** **26**

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) **35**

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS **45**

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
---	----

Erfgoedobject of -locatie

- De oude kern van Valkenburg
- Herdenkingsmonumenten van Valkenburg
- Locaties met betrekking tot het verzet in Rijnsburg
- Herdenkingsmonument Rijnsburg
- Wilhelminaboom
- Boulevard Katwijk en enkele vooroorlogse panden
- Overblijfselen Atlantikwall

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Waar sluit het bij aan?

Methodes

- Brandaan 6 thema 4
- Brandaan 8 thema 4
- Tijdzaken 6 thema 4
- Tijdzaken 8 thema 4
- Argus Clou thema 4
- Wijzer 6 hoofdstuk 4
- Wijzer 8 hoofdstuk 5

Canonvensters en tijdvak

De lessen sluiten direct aan bij het De Tweede Wereldoorlog binnen de landelijke Canon van Nederland ([De Tweede Wereldoorlog - Canon van Nederland](#)) en bij de verhalen *Strijd om Valkenburg*, *Onderduikers* en *De Atlantikwall* binnen de Canon van Katwijk (zie [Moeilijke Tijden | Canon van Katwijk](#)). Het lesprogramma valt binnen het tijdvak Tijd van de Wereldoorlogen.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Kerdoelen Nederlands

- De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.
- De leerlingen leren informatie te achterhalen in informatieve en instructieve teksten, waaronder schema's, tabellen en digitale bronnen.
- De leerlingen leren naar inhoud en vorm teksten te schrijven met verschillende functies, zoals: informeren, instrueren, overtuigen of plezier verschaffen.
- De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.

Oriëntatie op jezelf en de wereld > Tijd

- De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.
- De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van het tijdvak Tijd van de Wereldoorlogen
- De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis

Kunstzinnige oriëntatie

- De leerlingen leren beelden, muziek, taal, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Startles

Nodig tijdens de les

- Digibord

Vorbereiding op de les

Zet de video klaar op het digibord:

https://www.youtube.com/watch?v=Ql4QQ_6zqVU

Inleiding: Hoe zat het ook alweer?

5 minuten

Introduceer de les kort. Vertel dat er begin mei altijd een aantal belangrijke feestdagen is, waarbij we herdenken en vieren. Vraag of de leerlingen weten welke dagen bedoeld worden. Vieren en herdenken zij op deze dagen zelf ook? Wat vieren en herdenken we precies?

Ga na wat de leerlingen weten van de oorlog. Wanneer vond deze plaats, wat waren belangrijke gebeurtenissen etc.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

Opdracht: De oorlog in 7 minuten

15 minuten

Toon het filmpje https://www.youtube.com/watch?v=Ql4QQ_6zqVU

Bespreek vervolgens het filmpje klassikaal na, bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen:

- Wat wist je al en welke informatie was nieuw?
- Wat grijpt je (het meeste) aan?
- Herken je dingen die misschien nu helemaal niet zo anders zijn?
- Ken je mensen die de oorlog nog hebben meegemaakt? Of heb je wel eens (persoonlijke) verhalen gehoord over de oorlog?

Tip:

Laat de leerlingen goed naar elkaar luisteren en op elkaar reageren. Stimuleer dit ook door bijvoorbeeld door te vragen en gespreksleider te zijn.

Afsluiting

5 minuten

Vat de nabespreking van de video kort samen. Benoem de belangrijkste bevindingen en opmerkingen nog even. Controleer of de leerlingen geen prangende vragen meer hebben.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Het begin van de oorlog (Valkenburg)

Nodig tijdens de les

- Digibord
- [Verhaal De vlucht van Mees](#) : per tweetal één exemplaar
- [Oude foto's](#)
- [Plattegrond Valkenburg](#) : per tweetal één exemplaar
- Materialen voor creatieve verwerking naar keuze

Vorbereiding op de les

- Zet de oude foto's bij het verhaal klaar op het [digibord](#)
- Print [het verhaal van Mees](#) en de [plattegrond van Valkenburg](#)
- Lees de mogelijke [creatieve verwerkingsopdrachten](#) door
- Zet de materialen voor de creatieve verwerking klaar

Inleiding: De vlucht van Mees

15 minuten

Lees het verhaal voor uit bijlage 3. Het verhaal gaat over Mees die tijdens de eerste dagen van de oorlog, als Valkenburg wordt ingenomen door de Duitsers, met zijn moeder en tientallen andere mensen het dorp probeert te ontvluchten. Toon de oude foto's van de plekken erbij.

Bespreek het verhaal kort na: wat herken je in het verhaal van nu? Plekken, namen, thema's?

Wat zou jij hebben gedaan?

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

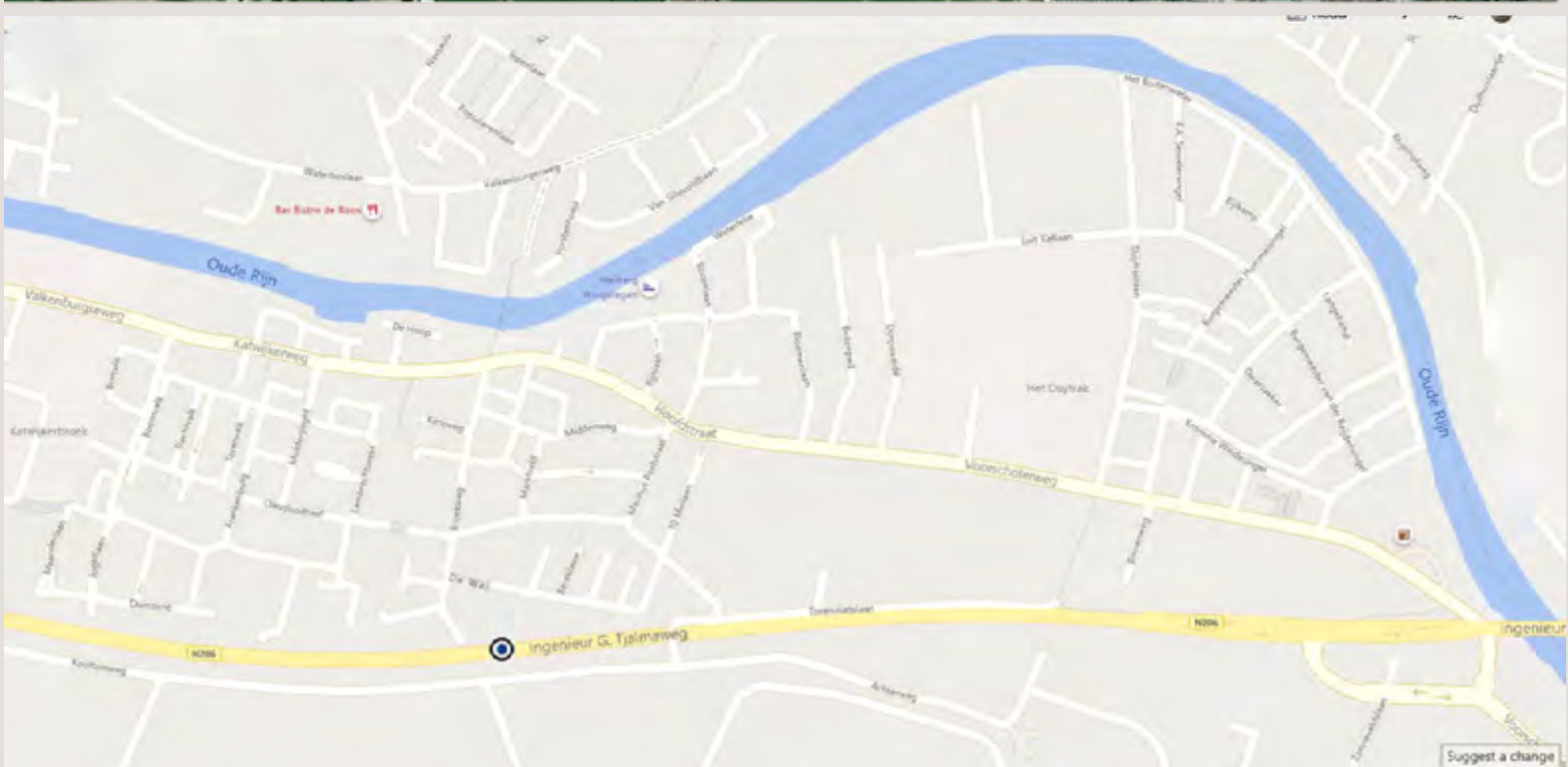
Tip:

Vertel het verhaal eventueel in plaats van het voor te lezen.

Opdracht: Onderzoek naar de route

30 minuten

1. Laat de leerlingen in tweetallen het verhaal van Mees goed lezen en de foto's bekijken.
2. Laat hen dan op de [plattegrond van Valkenburg](#) de route intekenen die Mees en zijn moeder namen. Of probeer de route te bepalen op Google Maps.
3. Bespreek de opdracht klassikaal na:
 - Lukte het om de route in te tekenen?
 - Welke plekken/straten/gebouwen bestaan nu nog?
 - Welke plekken kennen leerlingen? Denk bijvoorbeeld aan de plek waar ze zelf wonen, waar anderen wonen, waar ze sporten en waar hun school staat.
4. Kijk eventueel alvast vooruit naar de creatieve verwerkingsopdracht. Welke materialen zijn geschikt voor een gevoelsplattegrond? Hoe werkt de app InShot eigenlijk?

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

De vlucht van Mees

[ca. 7 min.]

Valkenburg, mei 1940

Vroeg in de ochtend schrok ik wakker. In de verte hoorde ik het geluid van vliegtuigen. Dat kon toch nog helemaal niet? Vliegveld Valkenburg was nog niet helemaal klaar, pas over twee maanden zouden de eerste vliegtuigen er kunnen landen. Ik had papa vorige week al wel horen zeggen dat hij het somber inzag. Hoewel Nederland zich neutraal opstelde in de oorlog die Adolf Hitler langzaam over Europa verspreidde, leek die Hitler zich daar niet zoveel van aan te trekken. Papa was bang dat hij over ons heen zou walsen, om zo makkelijk naar Engeland te komen. Ik voelde een rilling door me heengaan. Zachtjes gleed ik uit bed en schoof de gordijnen een beetje opzij. De kerkklok aan de overkant van de straat liet vier uur zien. Ik knipperde even met mijn ogen. Zag ik het nou goed? De lucht was vol met witte parachutes. Het was best een mooi gezicht, maar het voelde niet goed. Ik hoorde dat ik niet de enige was die wakker was geworden in huis. Gestommel in de slaapkamer van mijn broertje en in die van mijn ouders. Even later schoten er lichtflitsen door de lucht en hoorde ik harde klappen. ‘Bommen!’ hoorde ik mijn vader roepen. ‘De Duitsers!’ Mijn moeder stoof mijn kamer in en trok me weg bij het raam. Nog meer vliegtuigen hoorden we. Het bleef maar doorgaan.

Al snel begrepen we van de buurman wat er aan de hand was: Hitler wilde Den Haag, en daarmee de rest van Nederland, met een verrassingsaanval overdonderen, zodat hij ons land snel kon bezetten. De vliegtuigen die op het vliegveld landden, transporteerden honderden Duitse soldaten en wapens. Het was een echte overval. Nederlandse soldaten en vliegtuigen zetten gelukkig al snel de tegenaanval in en veroverden het vliegveld dezelfde dag nog op de Duitsers terug.

Maar daarmee was het niet afgelopen. Ik wilde buiten gaan kijken, maar mijn moeder riep in paniek dat ik binnen moest blijven. Vanachter het gordijn zag ik de Duitse soldaten door de straten lopen, rennen. Ze zochten dekking voor de Nederlandse aanvallers en hadden ons dorp uitgekozen om zich te verschuilen. Maar dat deden ze niet rustig. Ze vochten en namen Nederlandse soldaten gevangen. Ik zag hoe de Nederlanders de kerk aan de overkant van onze straat in het centrum van het dorp werden binnengevoerd. Duitse soldaten hielden de wacht zodat ze niet konden ontsnappen. Krijgsgevangen.

Papa had zich die ochtend moeten melden in de zaal van Ramp, het café aan de Broekweg, net als alle andere mannen en jongens in het dorp. Ze mochten daar niet meer weg. Intussen hoorden we overal knallen en ontploffingen. Mama zei dat de Nederlanders het

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

op de Duitse soldaten hadden gemunt en hen met granaten bestookten. Maar daar zaten wij dus wel mooi tussenin. We vluchtten de kelder in. Daar was het wat veiliger. Ik was doodsbang. Ik zag aan het gezicht van mijn moeder dat zij ook flink in paniek was. Mijn broertje kroop dicht tegen haar aan. Ik probeerde me een beetje groot te houden, maar dat lukte niet zo goed. Bibberend zat ik op de grond te wachten. Wat moesten we nu? Ik ben die dag niet naar school geweest, ook al lag de school zo vlakbij, aan de Kerkstraat hierachter.

We bleven in de kelder. De volgende nacht probeerden we wat te slapen, maar dat was lastig. De knallen en ontploffingen werden alleen maar erger en kwamen steeds dichterbij. 's Ochtends vroeg sloegen drie granaten in in de kerk. Een grote chaos, de gevangenen probeerden te vluchten, de kerk stortte bijna helemaal in. Gewonden werden naar het hospitaal gebracht. "We hebben hier toch helemaal geen ziekenhuis?" vroeg ik aan mama. "Ze hebben de school ingericht als tijdelijk ziekenhuis", legde ze uit. Maar hoe afschuwelijk: ook het hospitaal werd even later onder vuur genomen en flink verwoest. De mensen die hielpen, konden niet veel. Er was geen eten, geen verband en geen schoon water. Maar wel tweehonderd gewonden.

Even later hoorden we iemand boven roepen: "Mien, kom mee met de kinderen!" Het was de buurvrouw. Ze riep dat veel vrouwen en kinderen het dorp zouden ontvluchten en dat we mee moesten komen. Mama griste snel wat spullen bij elkaar, pakte mijn broertje en mij stevig bij de arm en trok ons mee de trap op naar buiten. "Papa komt later", zei ze zacht maar gespannen. Buiten zag ik dat er inderdaad meer mensen waren, ook mijn vriendje Jan met zijn moeder en zusje. Het leek wel een optocht waarbij we aansloten. Ik keek verdwaasd om me heen: overal was puin en brand. Bijna niets stond meer overeind. Het centrum van het dorp was verwoest. Alleen het Raadhuis was nog heel.

Ik wist niet waar we heen gingen, maar ik hoorde iemand zeggen dat we naar Leiden probeerden te komen, weg van dit oorlogsgeweld. We liepen een eind, vanuit het dorp de Achterweg over. Ik kende deze weg wel. We wandelden hier wel eens fijn in het zonnetje op zondagmiddag. Maar nu was er niks fijns aan. Overal ellende, knallen en vuur. Af en toe sprongen we allemaal in de sloot naast de weg om dekking te zoeken voor de granaten.

Het leek best goed te gaan, maar op de Zonneveldslaan liepen we zo in de armen van een grote groep Duitse soldaten. Een Duitse luitenant beviel ons naar de boerderij van boer Van der Marel te komen. Wij liepen wat achteraan. Terwijl de stoet mensen gehoor gaf aan deze Duitse soldaat, werd de boerderij getroffen door een granatenregen. We zochten dekking tussen de struiken en in de sloten. Toen het wat rustiger leek te worden, probeerden we met een deel van de stoet terug naar het dorp te komen, via de Voorschoterweg.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Verdergaan was te gevaarlijk. Maar ver kwamen we niet, wéér waren er beschietingen. Met een grote groep vluchtten we het dichtstbijzijnde huis in: het huisje van tante Maartje Langeveld. Sommigen van de groep waren gewond, maar gelukkig niet iedereen. We hoorden dat bij de boerderij een paar mensen waren omgekomen. Iedereen was doodsbang. Niemand durfde verder of terug. We zaten vast, op elkaar gepropt in dit kleine huisje. Voor nu leek het de veiligste plek... Maar de beschietingen hielden niet op. Rondom het huisje werd alles kapot geschoten. Toch bleven we zitten waar we zaten. Doodsbang zaten mijn broertje en ik tegen mama aangedrukt. Ze had bloed aan haar hoofd, een hoofdwond door een rondvliegende granaatscherf. Ze hilde zachtjes en hield ons stevig vast.

Na een paar dagen, die weken leken, hielden de beschietingen op en werd het rustig. Dinsdagmiddag 14 mei was het, ik weet het nog goed. We hoorden dat Rotterdam was platgebombardeerd door de Duitsers en dat Nederland zich had overgegeven. Verdrietig, hongerig en totaal uitgeput verlieten we het huisje, terug richting het dorp. Van ons eigen huis was niet veel meer over. Gelukkig konden we bij mijn tante in Katwijk terecht. Papa was daar ook, maar we waren alles kwijt. En we wisten toen nog niet dat ons nog vijf lange oorlogsjaren te wachten stonden...

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Creatieve opdrachten bij de les *De vlucht van Mees*

De leerlingen kunnen de onderzoeksresultaten verwerken in een praktische verwerking. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit de volgende mogelijkheden:

1. *Gevoelsplattegrond (alleen of in tweetallen)*

Elke plek in het verhaal geeft een bepaald gevoel: angst, woede, opluchting. Hoe kun je dit in een plattegrond duidelijk maken? Ziet het eruit als een plattegrond of kan je meer een gevoelsroute weergeven?

Vraag de leerlingen eerst de gevoelens bij de plekken te bepalen. Laat ze dit bijvoorbeeld met een klasgenoot bespreken of laat ze aantekeningen maken.

Laat de leerlingen dan met verschillende materialen en kleuren vorm geven aan hun gevoelsplattegrond. Denk bijvoorbeeld aan materialen als karton, wol, steen, zand, stof, watten etc. Welke kleuren en welke materialen passen het beste bij welke gevoelens? Welke plekken willen ze weergeven? Welke moeten eruit springen?

2. *Vlog (in twee- of drietallen)*

De leerlingen maken in twee- of drietallen een vlog over wat ze ontdekt hebben.

Vraag ze eerst in hun groepje na te denken over wát ze willen vertellen. En hoe willen ze dat vertellen? Willen ze bijvoorbeeld de route van het verhaal nalopen? Of bezoeken ze de belangrijkste plekken? Gaan ze op zoek naar sporen die nog te vinden zijn? Of bepalen ze zelf hun invulling?

Geef de leerlingen vervolgens de opdracht om de vlog te maken, onder schooltijd of (deels) als huiswerk. Met een smartphone en bijvoorbeeld de gratis app InShot kunnen de leerlingen eenvoudig zelf aan de slag.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

3. Herinneringsmonument

Bekijk en bespreek een aantal herinneringsmonumenten in Valkenburg. Welke kennen de leerlingen eventueel? Hoe zien de monumenten eruit? Waar staan ze? Waaraan herinneren ze ons? Denk bijvoorbeeld aan het monument op de militaire begraafplaats of bij de kerk, of de herdenkingssteen aan de Voorschoterweg. Vervolgens bedenken en ontwerpen leerlingen zelf een herinneringsmonument voor in het dorp. Daarbij bepalen ze:

- waar: Een specifieke plek met betrekking tot een bepaalde gebeurtenis? Of meer een centrale plek?
- waarom: Om niet te vergeten? Te verbinden aan de actualiteit?
- hoe: Hoe ziet het monument eruit?
- waarvan: Van welke materialen is het monument gemaakt?

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Oude foto's Valkenburg

1. Café Het Wapen van Valkenburg

2. Kerk Valkenburg

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

- ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47
- Valkenburg 50
 - Rijnsburg 51
 - Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

3. Oude school aan de Kerkweg/ Hospitaal

4. Oude Raadhuis

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

**LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG)** 14

**LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK** 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
---	----

5. Achterweg

6. Zonneveldslaan

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

7. Boerderij van Boer van der Marel

8. Huis tante Maartje Langeveld

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

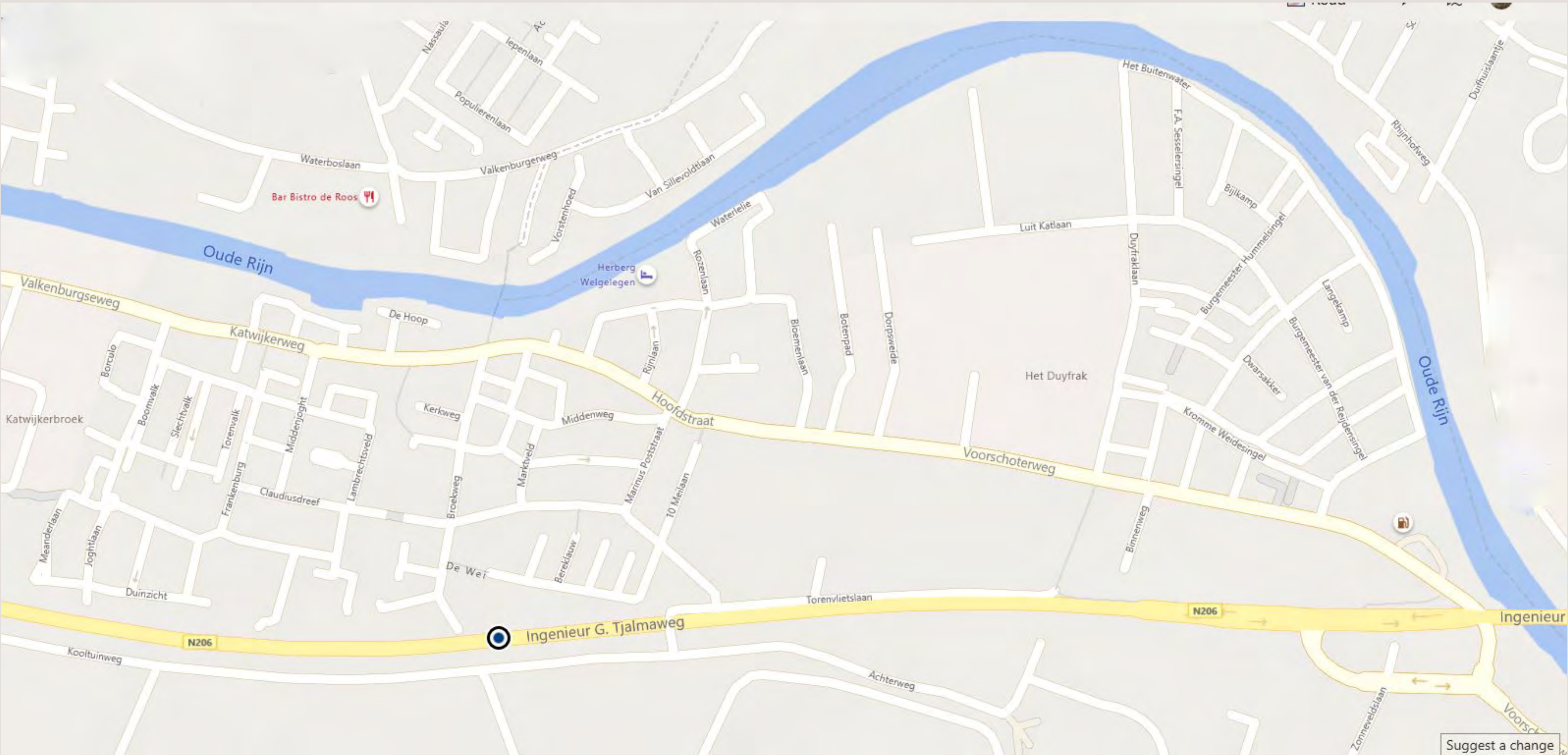
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen54

Plattegronden Valkenburg

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Les: Verzet (Rijnsburg); De vader van Freek

Nodig tijdens de les

- Digibord
- [Verhaal De vader van Freek](#) : per tweetal één exemplaar
- [Oude foto's](#)
- Materialen voor creatieve verwerking naar keuze

Vorbereiding op de les

- Zet de oude foto's bij het verhaal klaar op het [digibord](#)
- Print [het verhaal De vader van Freek](#)
- Lees de mogelijke [creatieve verwerkingsopdrachten](#) door
- Zet de materialen voor de creatieve verwerking klaar

Inleiding: De vader van Freek

15 minuten

Lees [het verhaal De vader van Freek](#) voor, over Freek wiens vader tijdens de oorlog bij het Rijnsburger verzet zat. Hij maakte een akelig en gevaarlijk voorval mee, waarbij zijn verzetsmaten hem te hulp schoten. Toon de oude foto's van de genoemde plekken erbij. Bespreek het verhaal kort na: wat maakte het meeste indruk? Werden er plekken, namen genoemd die je misschien kent? Wat zou jij hebben gedaan?

Tip:

Vertel het verhaal eventueel in plaats van het voor te lezen.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Opdracht: Onderzoek naar het verzet

30 minuten

- Laat de leerlingen in tweetallen het verhaal goed na te lezen en vraag ze aantekeningen te maken:
 - Welke plekken in Rijnsburg komen erin voor?
 - Welke verzetsdaden worden genoemd?
 - Over welke ‘rollen’ hoor je? Denk aan: verrader, verzetsmens, onderduiker, bezetter en bewaker.
- Ga verder met de verschillende rollen die in het verhaal voorkomen. Laat de leerlingen voor elke rol een argument verzinnen waarom je wél en een argument waarom je níét zou handelen als de persoon deed. Bespreek dit klassikaal na.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

De vader van Freek

[ca. 4.35 min.]

April 1944

Ik had wel een beetje een vermoeden. Ik dacht het eigenlijk al wel. Wij woonden aan de Vliet Zuidzijde. Mijn vader Nicolaas Bleichrodt had daar een textiel- en fourniturenwinkel. Maar sinds een tijdje deed mijn vader soms een beetje geheimzinnig. Dan kwamen er 's avonds als het donker was allemaal mensen over de vloer die ik hier nog nooit had gezien. Dokter Van der Laan bijvoorbeeld en Dominee Post. Mijn vriendje Pieter had al wel eens, als een spannend jongensverhaal, verteld over dappere mannen en vrouwen hier in Rijnsburg, die stiekem verzet pleegden tegen de Duitse bezetter. Dat ze voedselbonnen stalen bijvoorbeeld, of persoonsbewijzen vervalsten, of illegale krantjes drukten. En die krantjes werden dan verstoppt op de zolder van de Rapenburgse kerk. Of dat ze mensen hielpen onderduiken. Joodse mensen die niet door de Duitsers gevonden mochten worden. Kees van Starkenburg bijvoorbeeld, die een joods meisje in zijn huis aan de Valkenburgerweg onderdak had geboden. En toen zei Pieter dat Kees dit gewoon aan zijn NSB-buurman Arie van I. had gemeld. "Maar als je dit doorvertelt, dan doe ik je wat", had Kees tegen Arie gezegd. Of Jan Wildschut, die een Jodenjager neerschoot toen hij een Joods meisje wilde oppakken. Of de mensen die de Wilhelminaboom lekker helemaal oranje hadden versierd. Oranje boven! Wat ontzettend dapper. De Duitsers waren kwáád...

Eerst had ik niet zoveel door. Grote mensen doen wel vaker dingen waar kinderen niks van snappen. Maar toen mijn moeder zei dat we met niemand mochten praten over die bezoekers in ons huis, toen moest ik aan de verhalen van Pieter denken. Zou mijn vader misschien ook...?

Op die dag in april, de 27ste om precies te zijn, werd er opeens 's avonds heel hard op de voordeur gebonst en in het Duits geschreeuwd. Mijn vader sprong in paniek op. Toen wist ik het bijna zeker: mijn vader deed dingen die van de Duitsers niet mochten. Mijn vader zat ook bij het verzet! Mama gebaarde dat hij zich snel uit de voeten moest maken. Ik liep een stukje achter hem aan. Hij rende naar het raam aan de achterkant van het huis om daar naar buiten te springen. Over zijn schouder zag ik allemaal Duitse soldaten over de schutting heen kijken. Ze hadden hem gezien. Hij zat in de val. Mama had intussen de voordeur opengedaan. Ze zei dat ze niet wist waar papa was, maar het was al te laat. Papa was gesnapt en werd meegenomen.

De Duitsers zetten hem gevangen in de cel onder de toren van de Nederlands Hervormde Kerk hier in het dorp. Onze eigen

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

veldwachter Van Veen moest hem bewaken. Papa was natuurlijk doodsbang en probeerde op de veldwachter in te praten, maar die wilde niet luisteren. Wat ging er nu met hem gebeuren? Thuis vonden we het natuurlijk ook allemaal heel eng en spannend. Maar wat we niet wisten, was dat veldwachter Van Veen de bewaking even had overgelaten aan een jonge soldaat. Hij was er stiekem tussenuitgeknepen. Hij was naar dokter van der Laan gerend, die aan het Rijnsburgse Rapenburg woonde. De dokter had net Dominee Post op bezoek. “Er zit een goeie onder de toren en die moet er direct uit!” riep de veldwachter. “Hier is de sleutel, die moet ik over een half uur terug hebben!”

Die goeie, dat was dus mijn vader. En later begreep ik pas waarom de veldwachter naar de dominee en de dokter was gehaast. Zij waren belangrijke mannen in het geheime verzet van Rijnsburg. Ze ondernamen meteen actie. Ze renden naar de toren, gaven de soldaat een flinke klap op zijn hoofd en bonden hem vast. Vervolgens konden ze mijn vader met de sleutel bevrijden. De Duitsers keken natuurlijk flink op hun neus toen ze bij terugkomst een lege cel en een vastgebonden soldaat aantroffen. Mijn vader kwam na zijn bevrijding die nacht snel thuis wat spullen halen en vertrok toen naar mijn tante in Baarn om daar onder te duiken. Mama nam het zekere voor het onzekere en zorgde dat ook wij niet thuisbleven. We werden naar een veilige plek gebracht. Ik mocht zolang bij Dominee van der Loo blijven.

De oorlog heeft daarna nog iets meer dan een jaar geduurd. Ik heb het in dat jaar altijd heel spannend gevonden of ze mijn vader alsnog zouden oppakken. Hij is echter nooit gevonden, gelukkig. Maar na de oorlog kwam hij liever niet meer terug naar Rijnsburg. Hij is er nog maar één keer geweest in al die jaren. Teveel nare herinneringen misschien? Op het Burgemeester Koomansplein werd er voor al die verzetsmensen uit Rijnsburg een monument opgericht. Dus ook voor mijn vader. Daar ben ik natuurlijk hartstikke trots op.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Creatieve opdrachten bij de les De vader van Freek

45 - 75 minuten

De leerlingen kunnen de onderzoeksresultaten verwerken in een praktische verwerking. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit de volgende mogelijkheden:

1. Rollenspel

Oefening:

Geef de leerlingen steeds een andere situatie (zie hieronder). Ze stellen zich de situatie voor en spelen deze uit. Ze mogen daarbij de hele ruimte gebruiken. Stel telkens vragen als: Hoe kijk je? Hoe beweeg je? Bespreek achteraf hoe het was om deze situatie te spelen.

Situaties

- Loop over straat met een verzetskrant in je binnenzak. Niemand mag ontdekken dat je deze op zak hebt! (Hoe groet je een voorbijganger?)
- Sluip zo zacht mogelijk over de zolder. Niemand in huis mag ontdekken dat je hier bent!
- Verstop je terwijl je bang bent om ontdekt te worden. (Stuur eventueel eerst een leerling naar de gang die daarna mag zoeken)

Opdracht:

Verdeel de leerlingen in een aantal groepjes. Geef ieder groepje een situatie (zie hieronder). De groepjes bereiden hun scène voor. De leerlingen bespreken hoe de scène begint, hoe het verder gaat en hoe het afloopt. Ze verdelen de rollen en oefenen een paar keer goed.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Situaties

- Je hebt een onderduiker verstoppt op zolder. De buurman dreigt de onderduiker te verraden, mits je hem jullie laatste aardappelen geeft. Als je dat doet, dan zal je familie erge honger lijden. Wat doe je?
- Je weet dat je buurman bij het verzet zit en illegale krantjes drukt en verspreidt. De bezetter komt jou vragen of je meer weet. Als je de waarheid spreekt, krijg je extra voedselbonnen. Als je zwijgt, zou je zelf nog wel eens kunnen worden opgepakt. Wat doe je?
- Je moet van de bezetter een gevangene bewaken die bij het verzet zit. Je hebt de kans hem vrij te laten, maar daarmee loop je het risico dat je zelf gepakt wordt. Wat doe je?

2. Communicatie

Verschillende partijen die een rol speelden in de oorlog, probeerden hun achterban zo goed mogelijk te informeren en soms zelfs te overtuigen van hun gelijk. Zo had Hitler een speciale minister van propaganda in dienst die goed nadacht over hoe de nazi-ideeën verspreid konden worden en hoe ze Joden in diskrediet konden brengen. Vaak met films of affiches. Verzetsmensen maakten juist bijvoorbeeld weer pamfletten, spotprenten of telegrammen in geheimtaal.

Laat de leerlingen alleen of in tweetallen een partij/rol kiezen. Daarvoor ontwerpen ze een propaganda-affiche (of naar keuze iets anders: een telegram in geheimtaal, een spotprent etc.).

Afsluiting: Presentatie

60 minuten

1. Rollenspel: elk groepje speelt de voorbereide scène uit. Bespreek elke scène kort na. Wat vinden ze van de manier waarop de personages zijn uitgebeeld? En van de manier waarop de spelers het verhaal laten aflopen? Hadden anderen misschien andere keuzes gemaakt?
2. Elke leerling of elk tweetal presenteert zijn propaganda/communicatieproduct door er kort voor de rest van de groep over te vertellen of door er samen met de resultaten van de andere leerlingen een tentoonstelling van te maken.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Oude foto's Rijnsburg

1. Wilhelminaboom

2. Woning dokter Edzard van der Laan

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
---	----

3. Rapenburgse kerk

4. Textiel en fourniturenwinkel Nicolaas Bleichrodt

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

5. Nederlands Hervormde kerk

6. Valkenburgerweg

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Les: Hier aan de kust (Katwijk)

Nodig tijdens de les

- Digibord
- [Verhaal Het huis van Elly](#) per tweetal één exemplaar
- [Oude foto's](#)
- Materialen voor creatieve verwerking naar keuze
- Hulpfilmpjes voor het maken van een rap:
 - Tips voor maken van een rap <https://schooltv.nl/video-item/meer-muziek-in-de-klas-rappen-met-ilse-delange>
 - Voorbeeld van een rap (in dit geval over de crisisjaren, voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog): <https://schooltv.nl/video/het-klokhuis-canon-crisisjaren/#q=crisisjaren%20canon> (9.27 minuten - 11.28 minuten)

Vorbereiding op de les

- Zet de oude foto's bij het verhaal klaar op het [digibord](#)
- Print [het verhaal van Elly](#)
- Lees de mogelijke [creatieve verwerkingsopdrachten](#) door
- Zet de materialen voor de creatieve verwerking klaar

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Inleiding: Het huis van Elly

15 minuten

Lees [het verhaal van Elly](#) voor, over Elly die van dichtbij meemaakt dat de Atlantikwall er komt. Zij woont met haar ouders en zusjes aan de Katwijkse Boulevard. Ze hoort over Engelandvaarders die nog proberen te ontkomen naar Engeland. Uiteindelijk moet ze met haar familie haar huis verlaten om plaats te maken voor de Atlantikwall. Toon de oude foto's erbij.

Bespreek het verhaal kort na: wat zou jij doen? wat kun je denk je nog terug vinden in Katwijk uit dit verhaal?

Tip:

Vertel het verhaal eventueel in plaats van het voor te lezen.

Opdracht: Onderzoek naar de sloop van de Boulevard

30 minuten

- Laat de leerlingen in tweetallen het verhaal goed na te lezen en vraag ze aantekeningen te maken:
 - Welke plekken in het dorp komen in het verhaal voor? Welke plekken/straten/gebouwen bestaan nog?
 - Waar stonden de bunkers in Katwijk? Waar liep de muur?
 - Hoe zag het strand eruit?
- Vraag de leerlingen verder te zoeken naar de informatie die ze nog niet hebben. Bijvoorbeeld op internet. [Klik hier](#) voor tips voor nuttige websites en kijk op Google Maps.
- Kijk eventueel alvast vooruit naar de creatieve verwerkingsopdracht. Welke materialen zouden geschikt zijn voor een maquette? Hoe pak je het schrijven van een gedicht of een rap aan?

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Het huis van Elly

[ca. 4 min.]

December 1943

Ik herken bijna niks meer. Alles is zo veranderd hier in het dorp. Afgebroken, omgewoeld, beton gestort. Ons huis is weg. En er is niks meer over van het strand waar we zo fijn konden spelen.

Toen Hitler een paar jaar geleden Nederland binnenviel, was dat natuurlijk flink schrikken. Opeens waren we ‘bezet’, zoals dat heet. Maar eerst merkten we het verschil niet zo. Ja, op het dak van het stadhuis wapperde opeens een vlag met een hakenkruis. Maar de zomer kwam eraan, dāgen brachten we door op het strand, zoals elk jaar. We speelden soms zelfs met de Duitse soldaten die hier waren. Ze waren best aardig.

Maar de sfeer sloeg langzaam om. Hitler werd steeds banger voor aanvallen van de geallieerden vanaf zee. Twee jaar geleden besloot hij dat er een enorm verdedigingswerk langs de kust moest komen, van Noorwegen tot Spanje, zo’n 6200 kilometer lang. Een paar maanden later werd het strand verboden terrein. Overal kwamen bordjes ‘Sperrgebiet’ te staan. We mochten niet meer spelen in het zand, zwemmen in zee. Verboden terrein. Nog voordat je het strand niet meer op kon, hebben mensen geprobeerd met een kano stiekem ’s nachts de zee op te gaan, om zo naar Engeland te ontsnappen. Best een eind peddelen, zeg. Mijn vriendin Jet vertelde me dat ze had gehoord dat wel acht mannen zo hebben kunnen ontsnappen. Ze worden Engelandvaarders genoemd. Ik hoorde van Jet dat ze soms stiekem door het tunneltje bij het Zeehospitium het strand op slopen. Dapper hoor.

Maar dat kon op een gegeven moment door het prikkeldraad dus ook niet meer. In april 1942 kregen zo’n honderdtien gezinnen, vierhonderd mensen die aan de Boulevard woonden, een brief van de burgemeester van Katwijk. Daarin stond dat ze op heel korte termijn de opdracht konden krijgen om binnen 24 uur hun huis te verlaten. De huizen langs de Boulevard zouden worden afgebroken, om die rare verdedigingslinie van Hitler aan te leggen. En dat gebeurde dus ook. Met karren vol spullen maakten de mensen dat ze wegkwamen. Sommigen konden ergens anders in Katwijk wonen. Anderen werden naar andere plekken in het land gebracht.

Ons mooie huis stond op de hoek van de Van Melskade en de Varkevisserstraat, bij de Vuurbaak in de buurt. Het huis heette *Skuytegat*. Dat had mijn vader, Cornelis den Dulk, bedacht. Het huis was nog helemaal niet zo oud, maar toch moesten wij op een gegeven moment halsoverkop weg. Ik heb vanachter het hek staan kijken hoe mijn slaapkamer tegen de vlakte ging, de keuken, de mooie

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

- ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT** 47
- Valkenburg 50
 - Rijnsburg 51
 - Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

boom in de tuin. Ik was zo verdrietig. Gelukkig konden we bij mijn oom en tante verderop in het dorp terecht. Mijn vriendin Jet had wat minder geluk. Zij moest naar familie in Friesland. Ik heb haar nooit meer gezien en mis haar nog elke dag.

Hitler maakte steeds meer haast met zijn Wall. Het klinkt alsof het alleen maar een muur was, maar het bestond niet alleen maar uit de betonnen wand die langs de boulevard werd aangelegd. Er werden ook 50 bunkers gebouwd. Bij de Spuisluis lag er zelfs eentje. Op het strand werden honderden lange houten palen in de grond geheid, met draden ertussen. In het zand werden heel veel mijnen ingegraven. Levensgevaarlijk om daar nog te lopen. Ons mooie strand werd een vreemd maanlandschap. De prachtige boulevard een oorlogsgebied.

Ik ben blij dat ik nog in Katwijk woon, maar de Duitsers hebben het mooie dorp flink verpest. Alleen de Oude Kerk staat er nog. Hoewel de toren voor de helft is afgebroken. Ook hebben ze gelukkig de Vuurbaak overeind gehouden. En ik ben heel blij dat ze de mooie Villa Allegonda en het Zeehospitium hebben gespaard. Daar fietste ik altijd zo graag langs. Maar verder... Zou Katwijk er altijd zo blijven uitzien? Zal die afschuwelijke Atlantikwall de geallieerden kunnen tegenhouden? Ik hoop toch echt van niet...!

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

Creatieve opdrachten bij de les Het huis van Elly

De leerlingen kunnen de onderzoeksresultaten verwerken in een praktische verwerking. Maak (eventueel samen met de leerlingen) een keuze uit de volgende mogelijkheden:

1. Maquette

Laat de leerlingen een maquette maken aan de hand van alle verzamelde informatie uit het onderzoek. Hoe zag Katwijk eruit tijdens WOII, toen de Atlantikwall er was? De bedoeling is om met z'n allen één grote maquette te maken. Maak met de leerlingen duidelijke afspraken over:

- de taken binnen een groepje;
- welk groepje welk onderdeel van het dorp uitwerkt;
- op welke schaal de onderdelen gemaakt moeten worden.

Zorg hierbij voor:

- voldoende karton, lijm, scharen, verf, zand, takjes en andere materialen om gebouwen, struiken, duinen, strand etc. te kunnen maken;
- een grote tafel waarop alle resultaten bij elkaar kunnen worden geplaatst.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

2. Gedicht of rap

Laat de leerlingen een gedicht (hoeft niet op rijm!), een elfje of rap schrijven. Onderwerp is: wat als je opeens je huis moet verlaten omdat het oorlog is, zoals de mensen aan de Boulevard in Katwijk? Geef de leerlingen bij deze opdracht een aantal aandachtspunten, bijvoorbeeld:

- Wat is het maximum aantal woorden?
- Moet het gedicht per se rijmen?
- Is er muziek bij de rap?
- Hoe presenteren jullie je tekst?

Tips

- Bekijk met de leerlingen de aflevering van Schooltv over het maken van een rap.
- Bekijk en beluister met de leerlingen een voorbeeld van een rap over de crisisjaren, voorafgaand aan de Tweede Wereldoorlog.

Afsluiting: Presentatie

60 minuten

1. Zet de maquette op een markante plek in de school (of ergens anders buiten de school?). Laat de leerlingen om de beurt aan elkaar vertellen wat ze hebben gemaakt en hoe ze te werk zijn gegaan. Nodig eventueel andere groepen en/of ouders/verzorgers uit.
2. Laat de leerlingen hun gedichten of raps goed voorbereiden. Organiseer een speciale middag of avond, waarop de leerlingen de raps/gedichten voordragen.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

**LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG)** 14

**LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK** 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
---	----

Oude foto's Katwijk

1. Boulevard

2. Oude Kerk

3. Vuurbaak

4. Villa Allegonda

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG
(VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG);
DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen
en verenigingen 54

5. Spuisluis

6. Zeehostunneltje bij Hospitium

7. Zeehospitium

8. Skuytegat

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Activiteit: Bezoek in de klas

Het is mogelijk om als verdieping op de voorgaande les(sen) een ooggetuige/ervaringsdeskundige als gastspreker uit te nodigen. Deze mensen kunnen vanuit eigen ervaring over een van de lokale oorlogthema's vertellen. Doorloop hierbij bijvoorbeeld de volgende stappen:

1. Bepaal welke spreker het beste aansluit bij de les(sen) die de groep heeft gedaan. Mogelijke sprekers zijn:

Dhr. Gerrit Russchenberg

Over de eerste oorlogsdagen in **Valkenburg**, samen met Herman Dijkhuizen.

Contactgegevens: g.russch@casema.nl

Mw. Ellen van der Laan

Over het **Rijnburgs** verzet. De vader van mevrouw van der Laan was de bekende Rijnsburgse verzetsstrijder dokter Edzard van der Laan.

Contactgegevens: ellenvandelaan20@gmail.com

Dhr. J.J. Vingerling

Over de Engelandvaarders die vanuit **Katwijk** de oversteek naar Engeland probeerden te maken, samen met dhr. Makowski, zoon van Engelandvaarder George Makowski.

Contactgegevens: h.vingerling@planet.nl

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Dhr. Hans Bleichrodt

Over het verzetswerk van zijn vader Nicolaes in Rijnsburg en de moord op de Jodenjager door Jan Wildschut.

Contactgegevens: j.bleichrodt@wxs.nl

2. Neem contact op met de gastspreker naar keuze en maak een afspraak voor een gastles.
3. Bereid de les met de leerlingen kort voor. Iedere leerling bedenkt bijvoorbeeld drie interviewvragen voor de gastspreker.
4. Gastles (ongeveer 60 minuten)
5. Bespreek de gastles kort na. Waardoor werden de leerlingen het meest door verrast? Zijn alle vragen beantwoord? Wat wisten ze nog niet?

Onkostenvergoeding

De onkostenvergoeding voor de gastsprekers bedraagt € 30,- per bezoek aan een school.

Dit bedrag kan bij Stichting Welzijnskwartier worden gedeclareerd.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Activiteit: Fotospeurtocht

Per kern is een korte fotospeurtocht samengesteld die de leerlingen in kleine groepjes zelfstandig (liefst op de fiets) kunnen uitvoeren.

Elke fotospeurtocht betreft een van de gemeentekernen: Valkenburg, Rijnsburg of Katwijk. In totaal zijn er dus drie speurtochten.

Elke speurtocht gaat langs een aantal plekken die ook in de verhalen over Mees, Freek en Elly voorkomen. Waar is het allemaal gebeurd? Welke plekken speelden een rol?

Tip:

Regel eventueel extra begeleiding van ouders/verzorgers die met de leerlingen kunnen meefietsen.

Valkenburg

1. Café de Ramp (nu: Broekweg nr 6)
2. Kerk (zaten krijgsgevangenen)
3. Oude school aan de Kerkweg (ingericht als hospitaal, nu plek van de sporthal)
4. Oude Raadhuis (staat er nog)
5. Achterweg (onderdeel vluchtroute)
6. Zonneveldslaan (idem)
7. Boerderij van Boer van der Marel (verbleven vluchtelingen)
8. Huis tante Maartje Langeveld (verbleven vluchtelingen)
9. Voorschoterweg (onderdeel terugweg naar dorp, herdenkingssteen)

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52

Kijk- en luistertips	53
----------------------	----

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54
--	----

Katwijk

1. Boulevard
2. Oude Kerk (niet gesloopt)
3. Vuurbaak (idem)
4. Villa Allegonda (hotel Savoy, idem)
5. Spuisluis (lag een bunker naast)
6. Zeehospitum (niet gesloopt)
7. Zeehostunneltje bij Hospitium (ontsnappingsroute Engelandvaarders)
8. Monument Engelandvaarders
9. Skuytegat, huis van Cornelis den Dulk (hoek toenmalige Van Melskade en de toenmalige Varkevisserstraat)

Rijnsburg

1. Wilhelminaboom
2. Woning dokter Edzard van der Laan (Rijnburgse Rapenburg)
3. Rapenburgse kerk (verstopplek verzet)
4. Textiel en fouriturenwinkel aan de Vliet ZZ (eigenaar: Nicolaas Bleichrodt, hoofdpersoon verhaal)
5. Nederlands Hervormde kerk (waar Nicolaas gevangen zat)
6. Valkenburgerweg: waar het huis van Kees van Starkenburg (hielp Joodse onderduiker) stond, en van NSB buurman Arie van I.
7. Monument Verzetsmensen Burgemeester Koomansplein

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Van elke plek is een foto van nu in de speurtocht opgenomen. De bedoeling is de foto's en de plekken in het echt op te zoeken en vervolgens te linken aan oude foto's van die plekken, die ook in de speurtocht zijn opgenomen. Een soort combinatiespel dus.

Hoe werkt deze fotospeurtocht? Doorloop de volgende stappen:

- Bekijk de foto's van nu goed. Herken je waar deze gebouwen of plekken zijn?
- Geef de plekken aan op een plattegrond van het dorp.
- Stippel een fietsroute uit langs deze plekken.
- Vergelijk telkens als je langs een van de plekken fietst, de plek met de oude foto's van het dorp. Welke oude foto hoort hierbij? Schrijf in het lege vakje rechtsboven op iedere foto het fotonummer op van de foto die erbij hoort. Wat herken je nog, wat is er nog? Is er veel veranderd?
- Vind ook telkens het monument dat geplaatst is.

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

- ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT47
- Valkenburg50
 - Rijnsburg51
 - Katwijk52

Kijk- en luistertips53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen54

Valkenburg

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Rijnsburg

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10

STARTLES 12

LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG) 14

LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK 26

LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK) 35

ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS 45

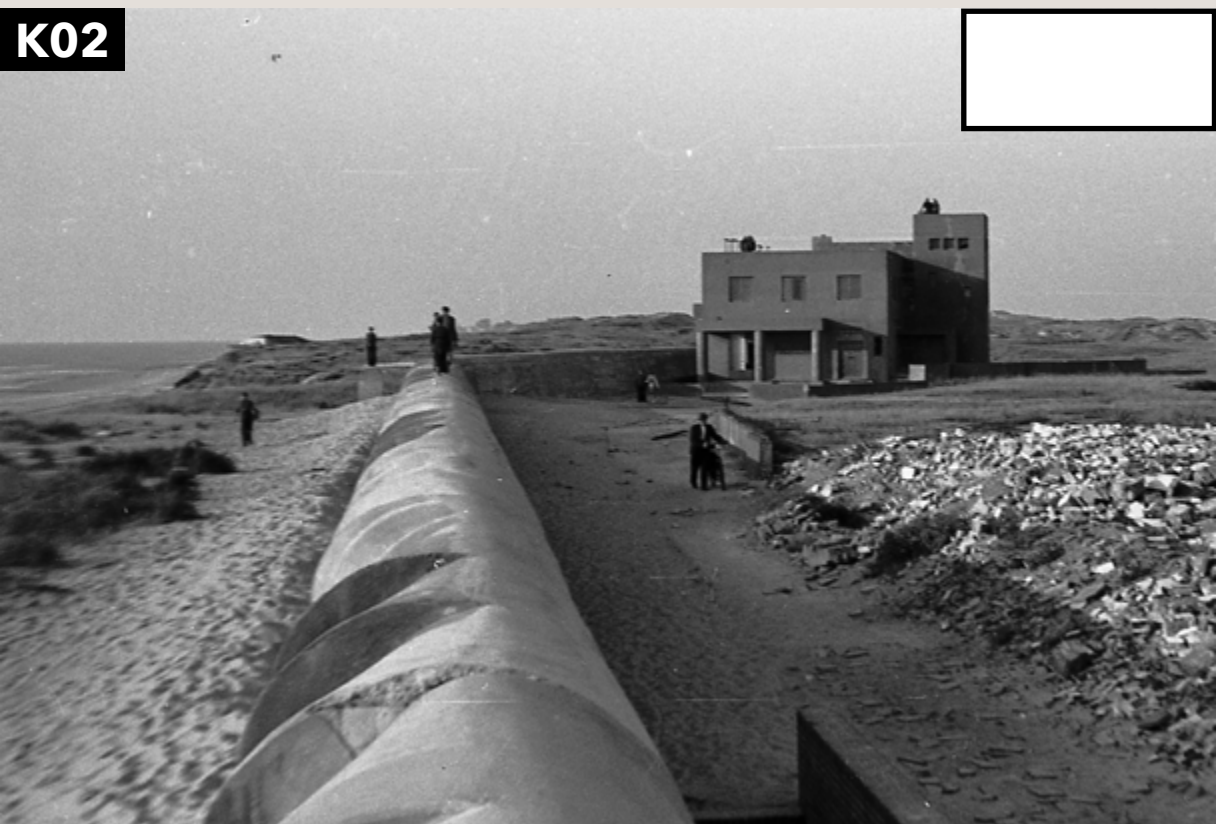
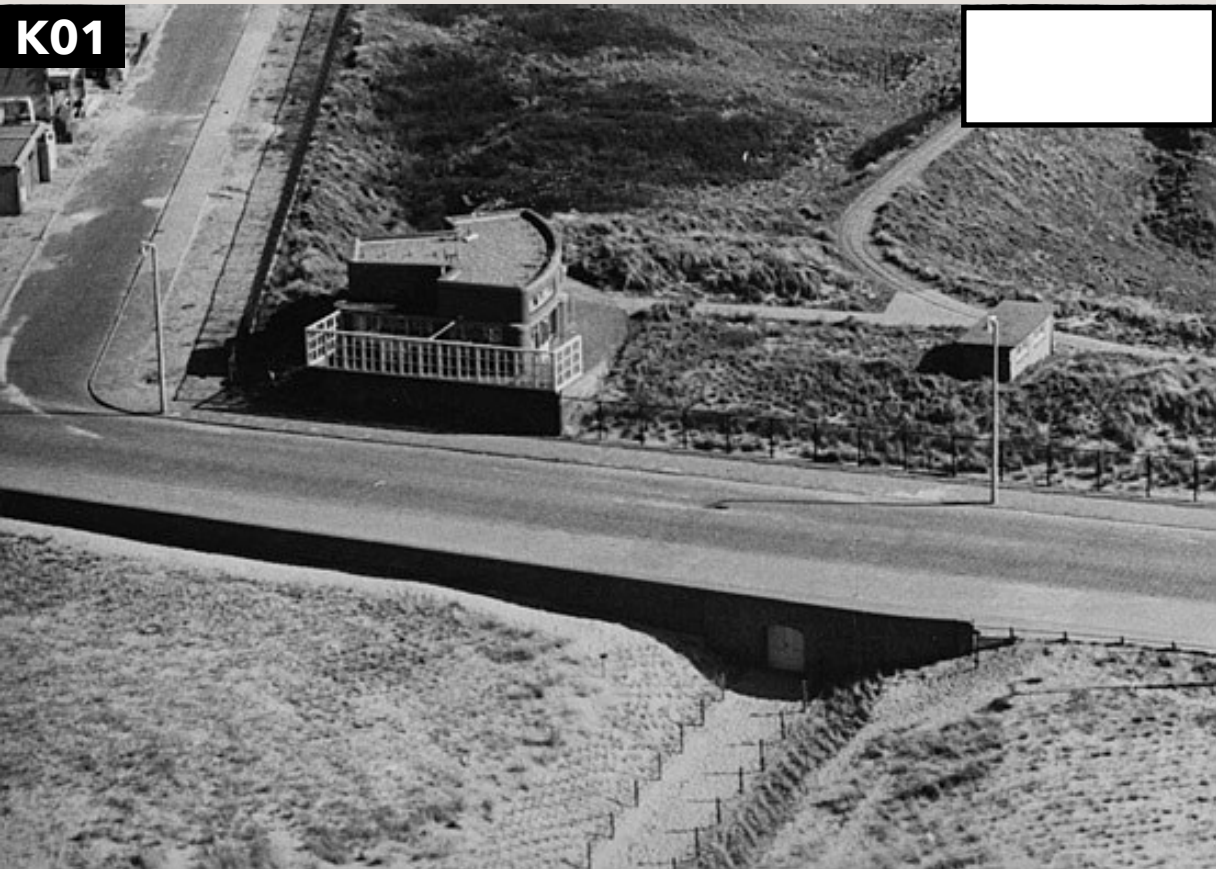
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT 47

- Valkenburg 50
- Rijnsburg 51
- Katwijk 52

Kijk- en luistertips 53

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen 54

Katwijk

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Kijk- en luistertips

De onderstaande bronnenlijst biedt kijk-, luister- en leestips, voor achtergrondinformatie, verdieping of eventueel gebruik in de klas.

Websites met lokale informatie:

- www.canonvankatwijk.nl informatie over de lokale geschiedenis aan de hand van de canonvensters en tijdsvakken
- katwijkinoorlog.nl persoonlijke verhalen en beeldmateriaal
- www.mei1940.nl/intro_valkenburg.htm: informatie over de eerste dagen van de oorlog in Valkenburg
- atlantikwall.nl Atlantikwall Museum Noordwijk
- atlantikwallcentrum.nl/atlantikwall-in-de-klas lessuggesties mbt Atlantikwall, voor heel Nederland. Met details op lokaal niveau

Landelijk:

- www.4en5mei.nl Nationaal Comité 4 en 5 mei
- www.tweedewereldoorlog.nl Tweede Wereldoorlog portal, informatie over musea, bijeenkomsten, landelijke (feest)dagen, educatieve mogelijkheden en inhoudelijke informatie
N.B. ook lespakketten voor onderwijs, oa Atlantikwall
- www.schoolTV.nl diverse aflevering over diverse oorlogsthema's, zoek bijvoorbeeld op: 13 in de oorlog
- Klokhuis Tweede Wereldoorlog (vink leeftijdscategorie 9-12 jaar aan)
- www.entoen.nu inhoudelijke informatie, beeldmateriaal, clips en video's oer de canonvensters van de nederlandse geschiedenis, waaronder de vensters die betrekking hebben op de Tweede wereldoorlog
- www.youtube.com/watch?time_continue=1166&v=ikGT9P93GFg film over de bouw en het gebruik van de Atlantikwall in Zuid-Holland
- www.youtube.com/watch?v=1Y3Ew9Q1jmk trailer Soldaat van Oranje, Engelandvaarder
- www.npostart.nl/nos-bevrijdingsjournaal-juni-1944/03-06-2019/POW_04250296 Bevrijdingsjournaal NOS 1944

Inhoud

Wat gaat het over?	2
Waar sluit het bij aan?	3
Wat doen jullie?	3
Meer informatie?	7
Oorlogssporen	8
Erfgoedobject of -locatie	9
Waar sluit het bij aan?	10
STARTLES	12
LES: HET BEGIN VAN DE OORLOG (VALKENBURG)	14
LES: VERZET (RIJNSBURG); DE VADER VAN FREEK	26
LES: HIER AAN DE KUST (KATWIJK)	35
ACTIVITEIT: BEZOEK IN DE KLAS	45
ACTIVITEIT: FOTOSPEURTOCHT	47
• Valkenburg	50
• Rijnsburg	51
• Katwijk	52
Kijk- en luistertips	53
Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen	54

Aanbod lokale culturele instellingen en verenigingen

De lokale musea en culturele of historische verenigingen hebben voor het onderwijs rondom de Tweede Wereldoorlog diverse programma's ontwikkeld. Een beknopt overzicht van de mogelijkheden vind je hieronder. Mocht je interesse hebben in een bezoek of activiteit, neem dan contact op met het museum of de vereniging zelf.

Vereniging Oud Valkenburg- Torenmuseum

www.oudvalkenburgzh.nl/vov_J35/index.php/torenmuseum

Groep 7:

- bezoek aan Erebegraafplaats (zuil met omgekomen burgers);
- bezoek Torenmuseum, afd. WOII (verwoesting Valkenburg begin oorlog, bezetting, verzet, wederopbouw);
- boekje Valkenburg in WOII.

Genootschap Oud Rijnsburg/ Museum van Rijnsburg

genootschapoudrijnsburg.nl/museum

- museumles, verhaal bij powerpointpresentatie over de geschiedenis van het dorp en rondkijken in het museum;
- verzetswandeling of gastles in de klas door van Henk Westra (henkwestra@ziggo.nl)
- gastles over Jodenvervolging in Rijnsburg door Cees Noort (c.p.noort@tele2.nl)

Katwijk's Museum

www.katwijksmuseum.nl/nl

Het Katwijk's Museum organiseert regelmatig tijdelijke tentoonstellingen, soms ook in verband met thema's in het kader van de Tweede Wereldoorlog. Check de website van het museum voor de actuele programmering.